

Warszawa, dnia 18 maja 2016 r.

Poz. 29

ZARZĄDZENIE NR 29

MINISTRA RODZINY, PRACY I POLITYKI SPOŁECZNEJ

z dnia 17 maja 2016 r.

**zmieniające zarządzenie
w sprawie przyjęcia Programu Młodzież Solidarna w Działaniu na lata 2016–2019**

Na podstawie art. 5c ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2016 r. poz. 239 i 395) zarządza się, co następuje:

§ 1.

W zarządzeniu nr 26 Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 2 maja 2016 r. w sprawie przyjęcia Programu Młodzież Solidarna w Działaniu na lata 2016–2019 (Dz. Urz. Min. Rodz. Prac. i Pol. Społ. poz. 26) wprowadza się następujące zmiany:

- 1) tytuł zarządzenia otrzymuje brzmienie:
„w sprawie przyjęcia Programu Młodzież Solidarna w Działaniu na 2016 rok”;
- 2) § 1 otrzymuje brzmienie:
„§ 1. Ustanawia się Program Młodzież Solidarna w Działaniu na 2016 rok, który stanowi załącznik do niniejszego zarządzenia.”;
- 3) załącznik otrzymuje brzmienie określone w załączniku do niniejszego zarządzenia.

§ 2.

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia.

**MINISTER RODZINY,
PRACY I POLITYKI SPOŁECZNEJ**

Elżbieta Rafalska

Załącznik do zarządzenia nr 29
Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
z dnia 17 maja 2016 r.

Program Młodzież Solidarna w Działaniu na 2016 rok

Spis treści

WSTĘP	4
I. OKREŚLENIE GRUPY WIEKOWEJ	4
II. RAMY PRAWNE ORAZ ZGODNOŚĆ Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI	5
Podstawa prawna programu	5
Zgodność z krajowymi i europejskimi dokumentami strategicznym i programowymi oraz innymi regulacjami	5
III. DIAGNOZA	6
Poszukiwanie tożsamości	6
Poziom kapitału społecznego	6
Oslabienie solidarności społecznej	7
Poziom uczestnictwa w uczeniu się przez całe życie	7
Poziom aktywności fizycznej młodzieży	7
Uzależnienie od Internetu, nikotyny i alkoholu oraz nieprawidłowe odżywianie się i brak snu	7
Zdrowie psychiczne młodzieży i jego zaburzenia	8
Poziom aktywności kulturalnej młodzieży	8
Poziom aktywności społecznej młodzieży, w tym wolontariat młodzieżowy	8
Poziom zaufania do polityków, zainteresowanie polityką i sprawami życia publicznego	8
Sytuacja młodych na rynku pracy	9
Młodzi zagrożeni wykluczeniem społecznym	10
Młodzi niepełnosprawni	10
Budowanie solidarności międzypokoleniowej	10
Brak systemu wspierania aktywności społecznej młodzieży i grup młodzieżowych	10
IV. CELE PROGRAMU	11
V. WSKAŹNIKI REALIZACJI CELÓW PROGRAMU	12
VI. PRIORYTETY I KIERUNKI INTERWENCJI	13
Opis priorytetów	13
Priorytet I. Tożsamość i pasje	13
Priorytet II. Solidarność społeczna i wolontariat	13
Priorytet III. Młodzi obywatele	14
Priorytet IV. Kompetencje i umiejętności	15
Priorytet V. Wsparcie dla młodzieży	15
Priorytet VI. Pomoc techniczna	16
VII. BENEFICJENCI PROGRAMU	16
VIII. PLAN FINANSOWY PROGRAMU	16
IX. PODMIOTY UCZESTNICZĄCE W REALIZACJI PROGRAMU I ICH ZADANIA	17
X. WARUNKI I ZASADY SKŁADANIA OFERT I REALIZACJI PROGRAMU	17
XI. NADZÓR NAD REALIZACJĄ PROGRAMU	17

WSTĘP

Budowanie opartej na pozytywnych wartościach tożsamości, upowszechnienie postaw prospołecznych, zaangażowanie wolontariackie oraz zwiększenie wrażliwości na sytuację osób potrzebujących nie są możliwe bez wzmocnienia kapitału społecznego, który z kolei budowany jest na poziomie społeczności lokalnych, w codziennej działalności na rzecz dobra wspólnego.

W realizacji tego dzieła wykorzystać należy potencjał organizacji pozarządowych, które funkcjonują w ramach wszystkich sfer pożytku publicznego. Szczególnie ważne i potrzebne wydaje się, by w obywatelskim i społecznym dojrzeniu wspomóc młode pokolenie, tak by konkretne decyzje i działania młodych osób prowadziły w przyszłości do umacniania ducha solidarności, wspólnoty i patriotyzmu. Aktywność społeczna młodych osób może realizować się poprzez rozwój własnych kompetencji, zainteresowań w różnoraki sposób – począwszy od działań dla najbliższej społeczności (koleżeńskiej, szkolnej, wsi, osiedla, gminy, itd.) czy otoczenia (wsparcie młodzieży z grup ryzyka, młodzieży chorej i niepełnosprawnej, pomoc osobom lub grupom będącym w gorszym położeniu), a skończywszy na infrastrukturalnym wsparciu organizacji młodzieżowych.

Istotę Programu Młodzież Solidarna w Działaniu na 2016 rok, zwanego dalej „programem” stanowi kształtowanie tożsamości i solidarnych postaw społecznych młodych ludzi oraz wyposażenie młodzieży w kompetencje służące lepszemu funkcjonowaniu w rodzinie, społeczeństwie i na rynku pracy. Młodzi ludzie dorastając będą mogli przekazywać kolejnym pokoleniom pozytywne wartości, wychowywać je w duchu poszanowania godności innych ludzi, dawać przykład tego jakie znaczenie ma aktywność społeczna, czy w końcu zachęcać do angażowania się w działania na rzecz innych.

Projektowany program uzupełni zakres oferty Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej i wpisze się w strukturę podejmowanych działań w obszarze, który był dotychczas bez wsparcia ze środków administracji rządowej, realizując przy tym Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego oraz Strategię Rozwoju Kapitału Ludzkiego.

Program, w obszarze zadań wykonywanych przez ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, wpisywać się będzie w kompleksowe rozwiązania dedykowane różnym grupom wiekowym, w tym we wsparcie rodziny na różnych etapach życia oraz w stworzenie warunków dla rozwoju młodzieży wywodzącej się z trudnych dysfunkcyjnych środowisk. W szczególności rozszerza on zakres wsparcia realizowany w ramach Programu Aktywne Formy Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu – nowy wymiar 2020, konkursu nr 3: *Aktywne postawy młodzieży – podnoszenie kompetencji, przedsiębiorczości i odpowiedzialności w wymiarze środowiska*.

Program będzie także uzupełniać działania administracji rządowej związane z przeprowadzeniem Światowych Dni Młodzieży (26–31 lipca 2016 r. w Krakowie) oraz utrzymaniem ich pozytywnych efektów, w szczególności w obszarze stworzenia i utrzymania zaangażowania wolontariackiego młodych ludzi oraz niesienia pomocy ludziom potrzebującym.

Program jest skierowany do organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹.

Jednym z planowanych efektów programu będzie powołanie przy ministrze właściwym do spraw zabezpieczenia społecznego rady młodzieżowej – ciała opiniodawczo-doradczego reprezentującego różnorodne środowiska młodzieżowe i eksperckie.

I. OKREŚLENIE GRUPY WIEKOWEJ

Program skierowany jest do grupy osób w wieku 13–30 lat.

Dolna granica wieku wynika z dwóch głównych przesłanek:

- poziomu rozwoju psychofizycznego młodego człowieka, a co za tym idzie zmiany jego potrzeb i oczekiwań, ale też możliwości, aby z podmiotu oddziaływać dorosłych, kiedy był dzieckiem, stawać się podmiotem aktywnym, kształtującym otoczenie poprzez własne działanie;
- zakończenia szkoły podstawowej i rozpoczęcia trzeciego etapu edukacji – nauki w gimnazjum. Poprzedzona jest ona dokonaniem pierwszego ważnego w życiu wyboru – kierunku w jakim dalej chce się kształcić (rodzaje gimnazjów: specjalne, integracyjne, dwujęzyczne, z oddziałami integracyjnymi, dwujęzycznymi, sportowymi i przysposabiającymi do pracy, sportowe i mistrzostwa sportowego) oraz samej szkoły. Wraz z nową szkołą stoją przed młodym człowiekiem nowe wyzwania: większa anonimowość, nowy zespół klasowy, zmienione wymagania.

¹ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2016 r. poz. 239 i 395).

Ten moment również w odczuciu samych zainteresowanych jest momentem przejścia do grupy młodzieży.

Natomiast określenie górnej granicy wieku grupy objętej programem na 30 rok życia wynika z tego, w jakim momencie młodzi ludzie zaczynają się usamodzielniać. W stosunku do pokolenia swoich rodziców zdecydowanie później zawierają oni małżeństwa, otrzymują pierwszą stałą pracę, co skutkuje późniejszym założeniem własnego gospodarstwa domowego.

Szczególnie istotny jest efekt płynnego przechodzenia pomiędzy różnymi fazami życia (zarówno z fazy dzieciństwa do fazy młodzieńczej, fazy młodzieńczej do dorosłości, jak i wewnątrz grupy wiekowej młodzieży), który jest możliwy jedynie w przypadku posiadania kompetencji społecznych, których nabycie i rozwinięcie wspierać będzie Program.

II. RAMY PRAWNE ORAZ ZGODNOŚĆ Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI

Podstawa prawna programu

Podstawą prawną Programu jest art. 5c ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, zwana dalej „ustawą”.

Art. 5c ustawy przewiduje możliwość opracowywania przez ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, po zasięgnięciu opinii Rady Działalności Pożytku Publicznego, resortowych oraz rządowych programów wspierania rozwoju organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy, oraz finansowego wspierania tych programów, w szczególności w trybie otwartego konkursu ofert.

Zgodność z krajowymi i europejskimi dokumentami strategicznymi i programowymi oraz innymi regulacjami

Program jest zgodny ze strategią *Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*² będącą długookresowym programem rozwoju społeczno-gospodarczego Unii Europejskiej. Uwzględnia także dialog z młodzieżą w ramach tzw. dialogu usystematyzowanego (ang. „structured dialogue”) jako formy komunikacji między młodymi ludźmi a decydentami, osobami, które mogą wpływać na wydarzenia w naszym kraju, regionie, a także na terenie Unii Europejskiej.

Program jest integralnym elementem działań na rzecz realizacji Strategii Rozwoju Kraju 2020, Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020, Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. Program służy także realizacji zadań ujętych w dokumencie strategicznym pt. *Perspektywa uczenia się przez całe życie*.

Wpisuje się także w kompleksowe rozwiązania dedykowane różnym grupom wiekowym, w tym wsparcia rodziny na różnych etapach życia, które realizowane są w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, zwanym dalej „MRPiPS”. W chwili obecnej w MRPiPS wdrażane są m.in.:

- programy wspierające rodzinę i dzieci: np. Rodzina 500+ czy Resortowy program rozwoju instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 „MALUCH” (Departament Polityki Rodzinnej);
- programy wspomagające działania na rzecz włączenia społecznego jednostek lub grup osób, w tym także rodzin doświadczających ubóstwa i wykluczenia z różnych przyczyn np. Aktywne Formy Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu – nowy wymiar 2020 (Departament Pomocy i Integracji Społecznej);
- program mający na celu zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne – Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014–2020 (Departament Pożytku Publicznego);
- wsparcie dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami (programy Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych);
- programy zmierzające do poprawy sytuacji młodych ludzi na rynku pracy, w tym przede wszystkim Gwarancje dla młodzieży (Departament Rynku Pracy, w części konkursowej także m.in. Departament Wdrażania EFS);
- program zakładający poprawę jakości i poziomu życia osób starszych dla godnego starzenia się poprzez aktywność społeczną oraz integrację międzypokoleniową – Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020, Program Wieloletni „Senior-WIGOR” na lata 2015–2020 (Departament Polityki Senioralnej).

² Komunikat Komisji z dnia 3 marca 2010 r. – *Europa 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu* [COM(2010) 2020 wersja ostateczna].

III. DIAGNOZA

Diagnoza uwzględnia głównie zagadnienia, które wpływają na sytuację młodzieży w Polsce, w szczególności na jej aktywność społeczną. Wybór tych zagadnień został dokonany na podstawie zidentyfikowanych problemów, wynikających z dostępnych dokumentów i analiz oraz uwag wskazanych przez uczestników ankiety przeprowadzonej przez Zespół ds. Młodzieży Rady Działalności Pożytku Publicznego. Zebranie danych dla całej grupy było utrudnione, gdyż przyjęta w dokumencie grupa wiekowa 13–30 lat rzadko jest badana jako całość. Należy jednak brać pod uwagę, iż grupa ta jest zróżnicowana – inne potrzeby mają osoby pozostające na etapie edukacji formalnej, a inne osoby które ten etap ukończyły. Innego podejścia wymagają także: uczniowie szkół, studenci, dziewczęta, chłopcy, grupy młodzieżowe z miasta czy terenów wiejskich.

Według danych GUS na dzień 31 grudnia 2014 r. liczba dzieci i młodzieży w poszczególnych grupach wiekowych maleje się z roku na rok. Związane jest to m.in. ze zmniejszaniem liczby dzieci w rodzinie, świadomą bezdzietnością małżeństw, późnym macierzyństwem, cyklami demograficznymi. Obserwowany proces ma charakter stały. Grupa wiekowa 10–14 lat liczy 1 818 800 osób, 15–19 lat – 2 081 300 osób, 20–24 lata – 2 566 400 osób, a grupa 25–29 lat – 2 985 500 osób. Różnica pomiędzy poszczególnymi kategoriami wiekowymi jest znacząca. Między grupą najstarszą, a najmłodszą wynosi 1 166 700 osoby.

Ponieważ dane GUS nie wyodrębniają grupy wiekowej 13–30 lat, można jedynie szacować, że liczba osób, do których kierowane są działania Programu, wynosi ok. 9 452 000 osób, co stanowi 24,6% populacji osób żyjących w Polsce.

Niezależnie od miejsca zamieszkania niezbędne jest wsparcie zaangażowania się młodych w działalność społeczną. Należy jednak pamiętać, że zupełnie inne narzędzia wsparcia są potrzebne młodzieży miejskiej i z terenów wiejskich, jako że infrastruktura i dostęp do niej, dostęp do instytucji i możliwość współpracy z nimi, poziom materialny życia, możliwość uczestnictwa w decyzjach politycznych dotyczących danej miejscowości itp. różnią się w zależności od lokalizacji. Zaangażowanie to może być drogą do tworzenia dla młodych miejsc pracy na poziomie lokalnym, poprzez wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego (renesans rzemiosła lokalnego, ekoturystyka, itp.) oraz prowadzenie działań, które będą w stanie pozytywnie wpływać na jakość życia ludzi w danych społecznościach.

W miastach, wg danych Głównego Urzędu Statystycznego, żyje więcej młodych ludzi niż na obszarach wiejskich (ok. 5 000 000 w stosunku do 3 800 000). Jest to związane z procesem edukacji oraz przemieszczaniem się w poszukiwaniu pracy. Młodzi ludzie przenoszący się do miasta znajdują się w nowej dla siebie sytuacji. Poszukują nowych grup rówieśniczych, nowego miejsca zamieszkania. Dla części z nich ten stan jest przejściowy, po zakończeniu edukacji wracają do rodzin, inni pozostają na stałe lub migrują za granicę.

Na rodzaj i poziom aktywności młodzieży w dobrowolnych działaniach na rzecz dobra wspólnego, które wykraczają poza obowiązki związane z życiem rodzinnym oraz byciem uczniem, studentem czy pracownikiem, wpływa wiele zróżnicowanych czynników. Diagnoza, w sposób syntetyczny, przedstawia najważniejsze z nich, które najsilniej wpływają na postawy młodzieży i jej aktywność społeczną.

Poszukiwanie tożsamości

Młodzi ludzie w okresie dojrzewania borykają się z wyzwaniami związanymi z kształtowaniem własnej osobowości i tworzeniem koncepcji samego siebie. Wpływ ma na to zarówno wizja postrzegania przez innych jak i autorefleksja. Jest to okres krytyczny, gdyż wywiera znaczący wpływ na dalszy rozwój młodego człowieka. Dorastający młody człowiek, niezależnie od rodziców, przechodzi niezwykle trudny, pełen sprzeczności proces formowania tożsamości. W okresie tym brakuje jeszcze utwalonego światopoglądu, a związana z tym wrażliwość powoduje uruchamianie mechanizmów obronnych, jako sposobów radzenia sobie z niepokojem i problemami. Należą do nich m.in. zmienność nastrojów, depresja, nonkonformizm czy niestabilność relacji interpersonalnych. Wśród szeregu konfliktów, z którymi zmagają się w tym zakresie młody człowiek wymienić można m.in.:

- konflikt pomiędzy potrzebą samodzielności a ograniczeniami narzuconymi przez rodziców i zależnością materialną od nich;
- konflikt pomiędzy potrzebą samodzielności a lękiem przed odpowiedzialnością;
- konflikt pomiędzy dążeniem do niezależności a potrzebą oparcia;
- konflikt pomiędzy wizjami idealnymi a realnym obrazem świata, innych ludzi i siebie;
- konflikt pomiędzy poziomem rozwoju w różnych sferach funkcjonowania (dorosłości w sferze intelektualnej czy fizycznej towarzyszy często jej brak w sferze społecznej czy emocjonalnej).

Oprócz problemów z kształtowaniem czy odnalezieniem własnej tożsamości młodzież potrzebuje także odnalezienia się w szerszej perspektywie poszukując swojej tożsamości narodowej czy lokalnej.

Poziom kapitału społecznego

Najmłodszych badanych przez Centrum Badania Opinii Społecznej (18–24 rok życia) cechuje wyższy poziom nieufności w porównaniu z osobami starszymi i czynnymi zawodowo. Z drugiej strony jednak, młodzi ludzie deklarują większe

zaufanie do instytucji działających w sferze publicznej niż starsze pokolenia³. Spośród nich największym zaufaniem cieszą się organizacje społeczne (m.in. Polski Czerwony Krzyż, Caritas, Harcerstwo). Większość młodych ludzi uważa, że należy być bardziej wrażliwym i gotowym do pomocy innym ludziom, jednocześnie jednak dane pokazują, że młodzi są – spośród wszystkich grup wiekowych – najmniej wrażliwi wobec dobra wspólnego.

Oslabienie solidarności społecznej

Badania naukowe⁴ oraz dane Europejskiego Sondażu Wartości i Eurobarometru wskazują, iż w ostatnich latach w krajach europejskich, w tym także w Polsce, w wyniku zmian społeczno-gospodarczych (m.in. kryzysu gospodarczego) nastąpił wzrost postaw materialistycznych i egocentryzmu. Wydarzenia społeczno-gospodarcze osłabiły solidarność społeczną, w szczególności międzygrupową, horyzontalną solidarność. Zdiagnozowany został zwrot w kierunku wartości materialistycznych i zmniejszenie znaczenia wartości postmaterialistycznych, a także wzrost egocentryzmu. W szczególności niepokojący jest wzrost deklaracji dotyczących braku troski o ludzi chorych, bezrobotnych czy współobywateli. Wszystkie te elementy powodują osłabienie solidarności społecznej, która powinna być kształtowana od najmłodszych lat.

Poziom uczestnictwa w uczeniu się przez całe życie

Lukę między zdobytym wykształceniem formalnym, a potrzebami wynikającymi z konieczności dostosowania do zmieniającego się rynku pracy wypełnić powinno uczenie się przez całe życie, z wykorzystaniem różnych form edukacji, w tym zwłaszcza edukacji innej niż formalna. W Polsce, uczestnictwo w kształceniu się przez całe życie jest na niskim poziomie (ok. 5%). Największą aktywność na tym polu przejawiają na ogół osoby z wyższym wykształceniem, co nie sprzyja niwelowaniu dysproporcji kwalifikacji związanych ze zróżnicowanym poziomem wykształcenia formalnego.

Poziom aktywności fizycznej młodzieży

Aktywność fizyczna ułatwia człowiekowi we wszystkich fazach życia utrzymanie optymalnego stanu zdrowia: dobrą sprawność, zarówno fizyczną jak i umysłową. Szczególnie istotna jest ona w okresie dojrzewania, kiedy kształtują się pierwsze nawyki oraz postawy prozdrowotne. Badania GUS wskazują, że 99,4% osób w wieku 15–19 lat spędzało swój czas wolny biernie, na czynnościach niewymagających ruchu i wysiłku fizycznego. Badania przeprowadzone na grupie wiekowej 20–29 lat dały podobne wyniki.

Spośród młodych deklarujących aktywność fizyczną jako formę spędzania czasu wolnego najwięcej zadeklarowało spacer, gimnastykę, jazdę na rowerze, deskorolce lub inny niezbyt intensywny ruch (pomiędzy 78 a 87% zależnie od wieku), mniej (pomiędzy 40–50%) bieganie, pływanie, aerobik lub inny sport rekreacyjny, w sezonie pracę na działce lub w ogrodzie, a bardzo niewiele (pomiędzy 12 a 18%) uprawianie intensywnego treningu (np. siłownia) czy sport wyczynowy.

Do najczęstszych przyczyn pogarszającego się poziomu sprawności fizycznej zaliczono:

- niski poziom zajęć wychowania fizycznego w szkole (55% szkół nie uwzględnia posiadanej infrastruktury oraz możliwości ruchowych, potrzeb zdrowotnych i zainteresowań uczniów; 33% szkół nie organizuje imprez sportowych; 74% szkół nie prowadzi działań zapobiegających spadkowej tendencji uczestnictwa uczniów w zajęciach wychowania fizycznego);
- narastający problem spadku zdolności motorycznych;
- przewagę alternatywnych, niezwiązanych z aktywnością fizyczną form spędzania czasu wolnego.

Uzależnienie od Internetu, nikotyny i alkoholu oraz nieprawidłowe odżywianie się i brak snu

Jednym z głównych zagrożeń jest uzależnienie nastolatków od Internetu, nikotyny, alkoholu, czy narkotyków. Racjonalne i właściwe wykorzystanie Internetu stanowi priorytet, ponieważ młodzi ludzie powinni w aktywny sposób wykorzystywać swój czas wolny. Stale zwiększająca się liczba dzieci i młodzieży (co ósmy nastolatek) przejawia symptomy dysfunkcyjnego korzystania z Internetu. Znacznie częściej z nadużywaniem korzystania z sieci komputerowej mają problem młodzi ludzie, którzy borykają się z innymi trudnościami takimi jak zaburzenia uwagi, myślenia czy agresywne zachowania.

Wśród zachowań mających wpływ na niewłaściwy rozwój młodego człowieka można wymienić nieprawidłowe odżywianie się, brak ruchu, złą jakość snu, stosowanie substancji uzależniających, takich jak nikotyna oraz alkohol. Badanie GUS *Zdrowie dzieci i młodzieży w Polsce* za 2009 r. wykazało iż ponad 45% osób w wieku od 15 do 19 lat piło alkohol w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie. Z kolei na podstawie badania CBOS *Konsumpcja substancji psychoaktywnych przez młodzież szkolną* stwierdzono, że w latach 1992–2003 liczba uczniów, którzy używali narkotyków

³ *Zaufanie społeczne*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2012.

⁴ Zob. Bartkowski J., *Zmiany wartości w Europie i w Polsce w warunkach kryzysu*, [w:] *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2014.

w ciągu ostatniego roku, systematycznie rosła (z 5% do 24%). Kolejnym problemem z tym związanym jest nadwaga. W 2009 r. aż 20,1% populacji kobiet i mężczyzn w wieku 15–29 lat, wg obliczonego indeksu masy ciała, miało nadwagę. Otyłość natomiast występowała u ponad 4% młodzieży.

Zdrowie psychiczne młodzieży i jego zaburzenia

Problemy związane ze zdrowiem, kłopoty finansowe, wiek, poczucie wykluczenia społecznego, samotność są obserwowane znacznie częściej wśród osób o gorszej kondycji psychicznej, co manifestuje się znacząco w grupie kobiet. Obecnie przewiduje się, że do 2020 r. depresja będzie najpowszechniej występującym zaburzeniem psychicznym. Wyniki badań WHO oraz EZOP Polska sugerują, że występowanie depresji w populacji młodzieży może dotyczyć nawet 20% z nich i to jeszcze przed ukończeniem 19 roku życia. Niepokojący jest, wg danych GUS, znaczny wzrost liczby samobójstw wśród dzieci i młodzieży.

Poziom aktywności kulturalnej młodzieży

Dzieci oraz młodzież stanowią tzw. grupę etatowych odbiorców kultury (zazwyczaj nie są obciążone obowiązkami rodzinnymi oraz pracą na pełen etat, dysponują największą ilością czasu wolnego; jednocześnie na kulturę mogą przeznaczać stosunkowo ograniczone środki). Do tej grupy skierowanych jest też najwięcej ofert kulturalnych.

Obniżanie poziomu aktywności kulturalnej (w szczególności w odniesieniu do tzw. kultury wysokiej postrzeganej jako skomplikowana i trudno dostępna) jest związane przede wszystkim z: niechęcią uczniów do uczestnictwa w zajęciach pozalekcyjnych, zmniejszeniem czytelnictwa książek, spadkiem zainteresowania przedsięwzięciami instytucji kulturalnych takich jak filharmonia, teatr, muzea, galerie, kino (artystyczne) oraz brakiem uczestnictwa w amatorskich ruchach artystycznych.

Uczestnictwo w życiu kulturalnym zależy od wielu czynników, wśród których wymienić można: pochodzenie społeczne, poziom wykształcenia rodziców, miejsce zamieszkania, jakość i poziom dotychczasowej edukacji szkolnej, zainteresowania własne młodzieży, infrastrukturę kulturalną w miejscu stałego zamieszkania czy środowisko społeczne i modele zachowań, jakie w nim dominują.

Raport opublikowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego wskazuje na fakt, iż na przestrzeni lat 1989–2008 wzrosło w znacznym stopniu oglądanie telewizji, jednakże nastąpił spadek w zakresie uczęszczania do filharmonii oraz na wystawy do galerii sztuki. Najpopularniejszymi formami rozrywki wśród młodzieży uważanymi za aktywność kulturalną są: oglądanie telewizji, czytanie gazet, słuchanie radia, chodzenie do kina, czytanie książek, czytanie czasopism, amatorskie muzykowanie⁵.

Poziom aktywności społecznej młodzieży, w tym wolontariat młodzieżowy

W opinii zdecydowanej większości Polaków wolontariat jest aktywnością charakterystyczną dla ludzi młodych. Badania pokazują, że spośród młodych Polaków w wolontariat angażuje się 22% osób w wieku 15–25 lat i 12% wieku 26–35 lat. Wśród najmłodszych jest to więcej niż średnia dla ogółu (16%), ale nadal niewiele biorąc pod uwagę występujące potrzeby. Najwięcej wolontariuszy rekrutuje się spośród uczniów i studentów (29%). Jako główna motywacja zaangażowania młodzieży w wolontariat wymieniana jest przyjemność z takiej działalności oraz zainteresowania (43%). Na kolejnym miejscu znajduje się deklaracja, że „jeśli ja pomogę innym, oni pomogą mi” (29%). Wśród najczęściej wymienianych przyczyn uniemożliwiających zaangażowanie w wolontariat są brak wolnego czasu (49%) oraz brak wiedzy i zainteresowania tym polem aktywności (42%). Jako inne przyczyny identyfikowane są nastawienie na sukces indywidualny (w życiu, w nauce, w pracy) oraz brak stymulowania postaw prospołecznych w rodzinie czy w szkole. Młodzi ludzie są skoncentrowani na samych sobie, dojrzewają bez poczucia sensu i potrzeby działań na rzecz innych i dobra wspólnego.

Postępująca globalizacja i dominacja postaw egoistycznych i indywidualistycznych także wywierają negatywny wpływ na wolę troszczenia się młodych ludzi o dobro wspólne. Rozluźnieniu ulegają relacje międzyludzkie, młodzi ludzie czują się włączeni w ciągły proces „wyścigu szczurów”, co pogłębia reakcje stresowe zaburzające równowagę psychiczną młodego pokolenia. Taki stan rzeczy wpływa na możliwość przeżywania życia w dobrostanie ekonomicznym, psychicznym, wynikającym z dobrych, zdrowych relacji interpersonalnych.

Poziom zaufania do polityków, zainteresowanie polityką i sprawami życia publicznego

Na nastawienie młodych Polek i Polaków duży wpływ mają spory między politykami oraz zajmowanie się nieistotnymi, z ich punktu widzenia, tematami. Młodzi nie ufają politykom, aż 77% z nich uważa, że głównym celem przywódców partii politycznych jest zdobycie władzy i czerpanie z niej osobistych korzyści. Jedynie 7% ma poczucie, że partie reprezentują ich interesy. Opisanie wyżej negatywne nastawienie do polityki wśród młodzieży przekłada się na jej niską frekwencję wyborczą, która w 2011 r. wynosiła 49%.

⁵ *Raport o stanie i różnicowaniach kultury miejskiej w Polsce*, red. zbiorowa, Warszawa 2009.

Włączanie młodzieży w procesy podejmowania decyzji jest niewystarczające i w dużej mierze pozorne. Co prawda system oświaty gwarantuje na każdym etapie kształcenia udział samorządu uczniów i słuchaczy, ale ze względu na nieprzygotowanie kadry pedagogicznej do pracy w takich formach nie jest on w pełni wykorzystywany⁶.

Również na poziomie samorządów uczniowskich, w ostatnich latach odnotowano spadek aktywności młodzieży. Według badań CBOS⁷ począwszy od 2003 r. odsetek uczniów deklarujących udział w wyborach do samorządu szkolnego systematycznie rósł aż do 2010 r., gdy po raz pierwszy przekroczył 50%. Jednakże obecnie tendencja się odwróciła i w 2013 r. jedynie 39 % uczniów i uczennic uczestniczyło w ww. wyborach.

Nowelizacja ustawy o samorządzie gminnym⁸ w 2001 r. wprowadziła art. 5a, na podstawie, którego mogą być powoływane uchwałą rady gminy – młodzieżowe rady gminy. W założeniach mają one za zadanie opiniować akty prawa lokalnego dotyczącego polityki młodzieżowej w danym samorządzie. Jednak, żadne przepisy prawa nie wskazują w jakim zakresie rada gminy ma obowiązek zasięgania opinii młodzieżowej rady gminy. W związku z tym, rady podejmują raczej inicjatywy na rzecz młodzieży w danej społeczności, niż faktycznie stanowią formę włączania środowisk młodzieżowych w proces podejmowania decyzji. Powoduje to małe zaangażowanie samej młodzieży w pracę rady.

Przykładem oddolnej inicjatywy środowiska młodzieżowego, które w 2011 roku powołało ogólnopolską i niezależną reprezentację głosu młodych osób do 35 roku życia jest Polska Rada Organizacji Młodzieżowych skupiająca ponad 250 000 młodych ludzi zrzeszonych w organizacjach członkowskich.

Sytuacja młodych na rynku pracy

Sytuację osób młodych na rynku pracy opisuje szereg wskaźników, wśród których główne to: poziom zatrudnienia, poziom bezrobocia, przynależność do grupy NEET (ang. not in employment education and training), czy formy zatrudnienia. Mniej korzystna sytuacja młodych na rynku pracy związana jest z kilkoma czynnikami: niewielkim jeszcze doświadczeniem zawodowym, niskimi lub niepełnymi kwalifikacjami, słabym osadzeniem na rynku pracy i niewykształconym kapitałem społecznym w potencjalnych miejscach pracy. W sytuacji kryzysu lub pogarszającej się sytuacji pracodawcy to właśnie osoby mniej doświadczone, zatrudniane na umowy cywilno-prawne lub czasowe są zwalniane. Przynależność do grupy NEET powoduje nie tylko utrwalenie negatywnych wzorców funkcjonowania zawodowego, ale przekłada się również na niższe zaufanie – w tym także do instytucji, mniejsze zainteresowanie i zaangażowanie w sprawy publiczne (m.in. uczestnictwo w wyborach) oraz mniejsze zaangażowanie w sprawy społeczne (m.in. przynależność do organizacji)⁹.

Innymi czynnikami wpływającymi na sytuację ludzi młodych na rynku pracy jest ich stosunkowo niski poziom kompetencji, które powinny być postrzegane jako połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji oraz niedostosowanie posiadanych już kompetencji do wymagań zmieniającego się dynamicznie rynku pracy. Zwraca uwagę niski poziom kluczowych kompetencji przydatnych w pracy zawodowej (w tym inicjatywy i przedsiębiorczości, współpracy, komunikacji), a także niski poziom umiejętności sprzyjających adaptowaniu się do zmieniającego się i stawiającego coraz to nowe wymagania rynku pracy. Co więcej, łączy się to z niskim poziomem umiejętności uczenia się (stawianie sobie celów edukacyjnych, planowanie i monitorowanie własnej pracy, ale także budowania motywacji, uczenia się we współpracy z innymi itp.). Jak wynika z badania: Bilans Kapitału Ludzkiego, w 2012 roku, podobnie jak w latach wcześniejszych, co trzeci pracodawca deklarował trudności ze znalezieniem odpowiednich pracowników. W opinii respondentów problem ten nie wynika z małej podaży na rynku pracy osób o określonych kwalifikacjach, ale związany jest przede wszystkim z brakiem odpowiednich kompetencji u osób szukających zatrudnienia. Z tego względu polityki publiczne w obszarze młodych i dotyczące obszaru edukacji formalnej, pozaformalnej oraz nieformalnej, powinny być skierowane przede wszystkim na kształcenie kompetencji cenionych wysoko przez pracodawców.

Istotnym czynnikiem wpływającym na sytuację młodych na rynku pracy jest również istnienie struktur organizacyjnych reprezentujących interesy młodych pracowników – tylko 6% osób w wieku 18–24 lata należy do związku zawodowego (wśród osób 25–34 lata – 45%).

Dodatkowo zatrudnianie na umowy cywilno-prawne lub czasowe kształtuje niestabilną sytuację zawodową tych osób, a także uniemożliwia podejmowanie długofalowych zobowiązań zarówno o charakterze finansowym (zaciąganie kredytów hipotecznych na kupno własnego mieszkania), jak i prywatnym np. (opóźnia zakładanie rodziny i decydowanie się na dzieci). W konsekwencji mamy do czynienia ze zjawiskiem „późnego gniazdownictwa” (44,4% młodych do 30 r.ż. mieszka wciąż z rodzicami) i coraz późniejszym usamodzielnianiem się w kategoriach finansowych, zawodowych, społecznych.

⁶ W ramach podejmowanych już działań Ośrodek Rozwoju Edukacji, będący publiczną placówką doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnokrajowym, prowadzoną przez Ministra Edukacji Narodowej, w ramach rozwoju kompetencji społecznych i obywatelskich, prowadzi szereg szkoleń, programów i projektów, służących rozwojowi, m.in. u nauczycieli, wspomnianych kompetencji. Udostępnia również na swoich stronach, możliwe do pobrania i wykorzystania, materiały w tym zakresie. Są one dostępne pod adresem: <http://www.ore.edu.pl>. Przedstawione na wstępie kwestie są również uwzględniane podczas prowadzenia procesu kształcenia i doskonalenia nauczycieli.

⁷ „Młodzież 2013” Fundacja Badania Opinii Społecznej CBOS, 2014 r. <http://www.cinn.gov.pl/portal?id=166545>.

⁸ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2016 r., poz. 446).

⁹ *Europejskie badanie jakości życia*, Eurofound, 2012.

Młodzi zagrożeni wykluczeniem społecznym

Ubóstwem w największym stopniu zagrożone są młode osoby. Biedzie często towarzyszą zjawiska takie jak uzależnienia, przemoc, brak aktywności, a także gorsze warunki zamieszkiwania, co często skutkuje niepowodzeniami szkolnymi młodych osób oraz ich gorszym funkcjonowaniem w społeczności. Jak wskazuje w swoich badaniach prof. Wielisława Warzywoda-Kruszyńska istotą biedy jest nie tylko brak pieniędzy, ale również niemożność wykorzystania możliwości czy wręcz brak wyboru¹⁰. Co więcej, proces dziedziczenia biedy jest wzmacniany przez najbliższe otoczenie społeczne, a więc wzrastanie w warunkach ubóstwa, czy wręcz enklawach biedy, w wielu przypadkach prowadzi do powtórzenia przez osoby młode scenariuszy życiowych ich rodziców i opiekunów¹¹.

Młodzi niepełnosprawni

W 2011 r. w Polsce mieszkały 267 643 osoby niepełnosprawne w wieku 15–29 lat, co stanowi ok. 5% wszystkich osób niepełnosprawnych. Młodzież z niepełnosprawnościami jest grupą zróżnicowaną zarówno pod względem rodzaju i stopnia niepełnosprawności, jak i pod względem aktywności społecznej, edukacyjnej oraz zawodowej. Młode osoby z niepełnosprawnościami są chętne do podnoszenia/zmiany swoich kompetencji i kwalifikacji, także w ramach kształcenia nieformalnego i pozaformalnego oraz do podejmowania zatrudnienia. Praca zawodowa pełni bowiem w ich życiu nie tylko funkcję ekonomiczną, ale również rehabilitacyjną oraz socjalizacyjną.

Budowanie solidarności międzypokoleniowej¹²

Badania postaw wobec starości prowadzone przez CBOS wskazują na poczucie rosnącego dystansu międzypokoleniowego. W obszarze solidarności międzypokoleniowej należy zwrócić uwagę na następujące aspekty:

- wykorzystanie istniejącej infrastruktury społecznej do tworzenia i rozwoju przyjaznych, łatwo dostępnych przestrzeni do spotkań międzypokoleniowych i wymiany doświadczeń dla osób młodych i starszych w środowiskach lokalnych, sąsiedzkich, miejscach pracy;
- wspieranie projektów międzypokoleniowych;
- otwieranie uczelni i szkół na współpracę z organizacjami seniorskimi (wspólne projekty, staże studenckie, wolontariat osób młodych, badania poświęcone współpracy pokoleń realizowane we współpracy z organizacjami seniorskimi, itd.);
- wypracowanie i upowszechnienie narzędzi wspierających współpracę różnych grup wieku z uwzględnieniem, m.in. metod mentoringu i zarządzania wiekiem.

W tym aspekcie w szczególności odzwierciedlona jest komplementarność niniejszego Programu z Programem na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020.

Brak systemu wspierania aktywności społecznej młodzieży i grup młodzieżowych

W Polsce system wsparcia grup młodzieżowych, w tym grup nieformalnych i organizacji skupiających młodzież nie jest wypracowany. W obszarze tym należałoby zwrócić uwagę na następujące aspekty:

- przygotowanie liderów młodzieżowych do pracy z grupą rówieśniczą;
- przygotowanie dorosłych pracujących z młodzieżą;
- dostępność miejsc, gdzie młodzież może się spotykać i podejmować różne formy aktywności;
- dostępność środków finansowych na inicjatywy młodzieżowe;
- systemowe rozwiązania pracy z młodzieżą pozwalające nauczyć wspólnotowości, długofalowo związać młodzież ze swoim środowiskiem, a także oddziaływać wychowawczo i kształtować odpowiednie, prospołeczne postawy;
- wsparcie organizacji młodzieżowych, a w szczególności tych działających lokalnie.

Funkcjonują natomiast punkty informacji dedykowanej młodzieży – Eurodesk, centra wolontariatu.

Z powyższej diagnozy wynika, że wśród przyczyn niedostatecznie wysokiego poziomu aktywności społecznej młodzieży można wymienić:

¹⁰ W. Warzywoda-Kruszyńska, Zjawisko biedy dzieci a zagrożenie wykluczeniem społecznym w przyszłości. [on line] <http://www.brpd.gov.pl/badaniabiedy.html>.

¹¹ W. Warzywoda-Kruszyńska, K. Kruszyński, *Dziedziczenie biedy i wykluczenia społecznego – w perspektywie lokalnej polityki społecznej*, [w:] Polski Raport Social Watch 2010. Ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce, s. 49–55, Warszawa 2011.

¹² Solidarność międzypokoleniowa może być definiowana jako spójność społeczna pomiędzy różnymi grupami wieku (spójność międzypokoleniowa).

- obniżający się wraz z wiekiem i nabytymi doświadczeniami poziom zaufania wobec innych oraz zmniejszanie chęci do współdziałania i współpracy;
- poszukiwanie własnej tożsamości, poczucia wspólnoty oraz solidarności z innymi ludźmi;
- utrwalanie postaw egoistycznych i oportunistycznych oraz brak motywacji do pomagania osobom potrzebującym;
- przerost ambicji i deklarowanych umiejętności nad faktycznie posiadanymi;
- niski poziom kompetencji społecznych, niska świadomość znaczenia aktywności społecznej i wolontariatu;
- nacisk kładziony przez szkołę i rodziców na pierwszorzędne znaczenie obowiązków szkolnych i nauki kosztem aktywności społecznej;
- niski poziom kluczowych kompetencji sprzyjających podejmowaniu działań społecznych (m.in. inicjatywności i przedsiębiorczości, współpracy, komunikacji, zarządzania czasem czy pracy projektowej);
- brak wystarczającego wsparcia i promowania aktywności społecznej w podstawie programowej kształcenia ogólnego, programach studiów, itd. oraz utrudniony dostęp do edukacji pozaformalnej;
- słabość dostępności i wsparcia ze strony instytucji i organizacji pracujących z młodzieżą, a co za tym idzie deficyty umiejętności realizacji samodzielnych projektów;
- słaba integracja między edukacją formalną i nieformalną w zakresie inicjowania aktywności społecznej;
- fasadowość ciał reprezentatywnych, tj.: rad młodzieżowych, samorządów szkolnych;
- niski poziom odpowiedzialności za podejmowane decyzje i wybory;
- niski poziom kondycji psychofizycznej i dorastanie w ciągłej sytuacji stresowej (niski poziom aktywności fizycznej, dominacja biernych form rozrywki, nałogi, choroby tj. otyłość, choroby psychiczne, depresja);
- brak wykształconych, aktywnych mentorów – osób dorosłych stwarzających przestrzeń i warunki do rozwoju pasji i zainteresowań, aktywności społecznej oraz autorytetów;
- rosnące bezrobocie, trudności na rynku pracy (np. wyścig szczurów), niski poziom przedsiębiorczości, niska świadomość potencjału przedsiębiorczości społecznej;
- niski poziom współpracy na linii młodzież – władze szkoły, władze miast;
- rosnąca liczba młodych ludzi uzależnionych m.in. od Internetu oraz komputera;
- naśladownictwo, chęć bycia „modnym” i „trendy”, zagubienie, brak respektowania „wyższych” życiowych wartości.

Przytoczone dane wskazują na konieczność stworzenia przestrzeni dla aktywności młodzieży, kształtowania jej tożsamości, wzmacniania postaw solidarnościowych, a także rozwijania kompetencji społecznych, kształtowania postaw prospołecznych, zachęcania do uczestnictwa w życiu publicznym, zachęcania do aktywnego spędzania czasu wolnego, aktywności fizycznej i kulturalnej czy wolontariatu. W efekcie tych działań nastąpi nie tylko zwiększenie świadomości wagi aktywności społecznej i wzrost kapitału społecznego, ale także poprawie ulegną szanse młodych ludzi na rynku pracy.

IV. CELE PROGRAMU

Program skierowany jest do bardzo dużej i wewnętrznie zróżnicowanej grupy docelowej – począwszy od wieku, miejsca w procesie kształcenia, sytuacji materialnej, miejsca zamieszkania, aż po posiadane kompetencje społeczne i aktywność społeczną. Inwestowanie w kształtowanie tożsamości, rozwój kompetencji tej właśnie grupy, jest szczególnie istotne z punktu widzenia przyszłości państwa, gdyż wpływa na postawy młodych ludzi oraz ich miejsce zarówno w życiu społecznym, jak i na rynku pracy. Program może stanowić punkt wyjścia w tworzeniu rozwiązań systemowych, które pozwolą skoordynować różne działania podejmowane dla młodych ludzi oraz uzupełnia istniejące do tej pory luki w systemie wsparcia zarządzanym przez ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego.

Program ma przede wszystkim umożliwić stworzenie przestrzeni dla aktywności młodzieży oraz stworzyć możliwość dla prospołecznego rozwoju swojej osobowości, budowy poczucia wspólnoty, wyrażania siebie (także przez pomoc innym) oraz solidarności z innymi, szczególnie osobami potrzebującymi i starszymi. Nie będzie on więc określał bardzo szczegółowo obszarów wsparcia, zakreśli natomiast swoiste ramy, które ułatwią beneficjentom wpisanie swoich działań w konkretny priorytet programu. To inwencja młodych ludzi, beneficjentów programu będzie warunkowała propozycje konkretnych działań, które będą realizowane w ramach programu, a zostaną wyłonione w procedurze otwartego konkursu ofert. W ramach Programu możliwe będzie realizowanie zadań w oparciu o mechanizm tzw. regrantingu (np. minigranty dla inicjatyw młodzieżowych). Szczegółowe regulacje w tym obszarze będą określane każdego roku w regulaminie konkursu.

Program stanowi początek drogi w formułowaniu spójnej polityki skierowanej do młodzieży oraz umożliwienia długofalowego i strategicznego myślenia nad stworzeniem ram i przestrzeni dla aktywności społecznej młodzieży.

Celem głównym programu jest **umożliwienie stworzenia przestrzeni dla rozwijania aktywności ludzi młodych mającej wpływ na ich tożsamość, życie rodzinne, społeczne, kulturalne i zawodowe.**

Cele szczegółowe:

- 1) wspieranie funkcjonowania w przestrzeni rodzinnej, lokalnej, umożliwiającej rozwijanie zainteresowań, zaspokajanie potrzeb emocjonalnych oraz kształtowanie spójnej tożsamości;
- 2) rozwijanie wolontariatu i solidarności społecznej;
- 3) zwiększenie aktywności społecznej, obywatelskiej oraz uczestnictwa młodzieży w życiu publicznym, kulturalnym;
- 4) rozwój kompetencji społecznych, przedsiębiorczości, w tym przedsiębiorczości społecznej;
- 5) wspieranie młodzieżowych inicjatyw instytucjonalnych.

V. WSKAŹNIKI REALIZACJI CELÓW PROGRAMU

	Wskaźniki/mierniki celów	Wartość bazowa	Szacunkowa wartość docelowa	Źródło danych wskaźnika
Cel główny				
Umożliwienie stworzenia przestrzeni dla rozwijania aktywności ludzi młodych mającej wpływ na ich tożsamość, życie rodzinne, społeczne, kulturalne i zawodowe.	Respondenci w wieku 18–34 lat uczestniczący w ciągu ostatniego roku w przynajmniej jednej formie działalności społeczno-politycznej.	48% (2015)		Aktywność społeczno-polityczna Polaków, CBOS
	Osoby w wieku 15–34 podejmujące dobrowolną pracę w organizacjach i poza nimi, pomoc innym, zaangażowanie w działalność organizacji i praktyki religijne.	14,2% (2014)		Badanie budżetu czasu, GUS
Cele szczegółowe				
Funkcjonowanie w przestrzeni rodzinnej, lokalnej, umożliwiającej rozwijanie zainteresowań, zaspokajanie potrzeb emocjonalnych i kształtowanie spójnej tożsamości.	Liczba młodych osób, które uczestniczyły w projektach umożliwiających rozwijanie zainteresowań, zaspokajanie potrzeb emocjonalnych i kształtowanie spójnej tożsamości.	0 (2015)	1500 (2016)	Liczba beneficjentów bezpośrednich ostatecznych projektów dofinansowanych w ramach Programu w Priorytecie I.
Rozwijanie wolontariatu i solidarności społecznej.	Liczba wolontariuszy biorących udział w projektach.	0 (2015)	1000 (2016)	Sprawozdania z realizacji zadań dofinansowanych w ramach konkursu.
Zwiększenie aktywności społecznej, obywatelskiej oraz uczestnictwa młodzieży w życiu publicznym, kulturalnym.	Liczba młodych osób, które uczestniczyły w projektach z zakresu zwiększenia aktywności społecznej, obywatelskiej oraz uczestnictwa młodzieży w życiu publicznym, kulturalnym.	0 (2015)	1500 (2016)	Liczba beneficjentów bezpośrednich ostatecznych projektów dofinansowanych w ramach Programu w Priorytecie III
Rozwój kompetencji społecznych, przedsiębiorczości, w tym przedsiębiorczości społecznej.	Liczba młodych osób, które uczestniczyły w projektach z zakresu rozwoju kompetencji społecznych, przedsiębiorczości, w tym przedsiębiorczości społecznej.	0 (2015)	1500 (2016)	Liczba beneficjentów bezpośrednich ostatecznych projektów dofinansowanych w ramach Programu w Priorytecie IV.
Wspieranie młodzieżowych inicjatyw instytucjonalnych.	Liczba wspartych inicjatyw młodzieżowych.	0 (2015)	15 (2016)	Liczba projektów dofinansowanych w ramach Programu w Priorytecie V.

Ze względu na charakter Programu (dotyczy rozwoju miękkich kompetencji), oddziaływanie Programu może być mierzone także w ramach zleconej ewaluacji Programu, opartej o określone przez Instytucję Zarządzającą pytania badawcze.

VI. PRIORYTETY I KIERUNKI INTERWENCJI

Program przewiduje działania w pięciu wyodrębnionych obszarach priorytetowych:

Priorytet I. Tożsamość i pasje;

Priorytet II. Solidarność społeczna i wolontariat;

Priorytet III. Młodzi obywatele;

Priorytet IV. Kompetencje i umiejętności;

Priorytet V. Wsparcie dla młodzieży;

Priorytet VI. Pomoc techniczna.

Opis priorytetów

Realizacja projektów w ramach Programu ma doprowadzić do sytuacji, w której ludzie młodzi, traktowani jako suwerenne podmioty życia społecznego, będą posiadali silnie zakorzenioną we własnej wspólnocie tożsamość, a także kompetencje i umiejętności, które umożliwią i ułatwią funkcjonowanie w rodzinie, społeczeństwie i na rynku pracy. Postawy i wartości, którymi się kierują, będą się przyczyniały do budowy kapitału społecznego, krzewienia solidarności oraz wzrastania potrzeby pomocy wszystkim potrzebującym w ramach działalności wolontariackiej. Istotne jest także wsparcie instytucjonalne i organizacyjne organizacji pozarządowych prowadzących działania dla młodzieży, na rzecz młodzieży i z młodzieżą. Programem objęta zostanie także polska młodzież zamieszkująca poza granicami kraju.

Priorytet I. Tożsamość i pasje

Istotą programów dedykowanych młodzieży powinno być przede wszystkim umożliwienie stworzenia jej przestrzeni do rozwijania swoich zainteresowań oraz wypełniania czasu wolnego. Niezbędne jest także umożliwienie zgłębiania i odkrywania swojej tożsamości: indywidualnej, lokalnej i narodowej. Tworzenie wspólnoty i życie we wspólnocie z innymi wzbogaca i kształtuje osobowość oraz pozwala nabyć nowe doświadczenia. Nakładają się na to wyzwania związane z przemianami zachodzącymi w społeczeństwie, kulturze, technologiach i spojrzeniu na otaczającą rzeczywistość. Tylko w przypadku synergii tych elementów młody człowiek będzie potrafił dokonać wyboru drogi życiowej, w tym zawodowej w sposób świadomy. Zadania tego nie jest w stanie wykonać wyłącznie szkoła, dlatego niezbędne jest zapewnienie młodzieży, w szczególności w formach pozaszkolnych, szerokiego dostępu do bogatej oferty atrakcyjnych zajęć w obrębie czasu wolnego, rozwijającej wszystkie sfery aktywności, z wykorzystaniem już istniejącej infrastruktury społecznej (np. domy kultury, biblioteki publiczne, świetlice wiejskie, placówki prowadzone przez organizacje pozarządowe). Szczególnie znaczenie mają działania długofalowe i systematyczne, a propozycje skierowane do młodzieży powinny mieć charakter systemowy.

W ramach Priorytetu I dofinansowane będą w szczególności działania nakierowane na wspieranie:

- budowania tożsamości indywidualnej, kulturowej, lokalnej i narodowej;
- kształtowania postaw patriotycznych;
- edukacji historycznej, medialnej, kulturalnej;
- e-inicjatyw i działalności w cyberprzestrzeni;
- kół zainteresowań, działalności hobbystycznej;
- zaangażowania w sprawy społeczności lokalnej – historię, zabytki, mieszkańców, środowisko naturalne;
- zdrowego trybu życia, aktywności fizycznej, sportowej, krajoznawczej i turystycznej.

Priorytet II. Solidarność społeczna i wolontariat

Młodzi ludzie mają głęboko zakorzenioną potrzebę wspólnych działań, a także wrażliwość niezbędną do niesienia pomocy osobom potrzebującym. Wartością drzemącą w solidarności społecznej jest przede wszystkim podejmowanie działań wykraczających poza partykularne interesy, stawianie na dobro wspólnoty, a szczególnie jej najsłabszych grup i jednostek, w szczególności osób chorych i niepełnosprawnych. Należy więc wspierać młodzież w budowaniu i rozwijaniu postaw solidarnościowych, zarówno w kontekście wewnątrz- jak i międzypokoleniowym, a także promować postawy prorodzinne

i spędzanie czasu z rodziną. W przypadku dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej – oprócz podtrzymywania kontaktów z rodziną własną – istotnym jest wzmocnienie relacji również z opiekunami zastępczymi. W przypadku zaś dzieci umieszczonych w instytucjonalnej pieczy zastępczej dodatkowo niezbędnym jest wsparcie w zaspokajaniu podstawowych potrzeb psychologicznych (t.j. bezpieczeństwo, stałość, przynależność) oraz wzmocnienie integracji ze środowiskiem lokalnym. Wartością dodaną stać się może angażowanie w projekty rodziców i rodzin młodych ludzi, co będzie wywierało pozytywny wpływ na rozwijanie dojrzałej osobowości młodego człowieka. Szczególną uwagę należy poświęcić integracji społecznej młodzieży niepełnosprawnej. Niezbędne są w tym aspekcie działania związane z promowaniem i wspieraniem wolontariatu jako formy angażowania się w sprawy społeczności lokalnych, pomocy innym oraz podnoszenia wiedzy i umiejętności osobistych.

W ramach Priorytetu II dofinansowane będą w szczególności działania nakierowane na wspieranie:

- solidarności wewnątrz- i międzypokoleniowej;
- wolontariatu młodzieży dla osób potrzebujących, wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym, np. bezdomni, uchodźcy, osoby samotne, niepełnosprawne i chore, a także dzieci i młodzieży, organizacji pozarządowych i instytucji publicznych czy instytucji pieczy zastępczej;
- działań integracyjnych, edukacyjnych i promocyjnych skierowanych do potencjalnych wolontariuszy i osób już pracujących jako wolontariusze;
- wolontariatu długoterminowego, kompetencji, w szczególności na obszarach wiejskich i w małych miastach oraz w podmiotach ekonomii społecznej w ramach ich działalności pozagospodarczej;
- działań zwiększających uznawalność umiejętności zdobytych podczas wolontariatu;
- młodzieży z rodzin dysfunkcyjnych, zagrożonej wykluczeniem społecznym i wykluczonej społecznie, opuszczającej zakłady karne, itp.;
- integracji młodzieży niepełnosprawnej;
- ułatwianie dostępu do rynku pracy dla osób usamodzielniających się z różnych instytucji opiekuńczych i rodzinnej pieczy zastępczej;
- kształcenie kompetencji rodzicielskich młodzieży – szkoły dla przyszłych rodziców;
- promowania postaw prorodzinnych wśród młodzieży;
- przygotowanie wolontariuszy do udzielania pierwszej pomocy, w tym w czasie wydarzeń masowych o różnorodnym charakterze.

Priorytet III. Młodzi obywatele

Mała aktywność w wieku dorastania przekłada się na bierność w życiu dorosłym, dlatego niezbędne jest zwiększanie aktywności społecznej młodych poprzez wzbudzanie poczucia sprawczości i odpowiedzialności za ojczyznę, kształcenie liderów młodzieżowych, włączanie młodzieży w życie publiczne, pobudzanie odpowiedzialności za podejmowane wybory, wspieranie aktywności młodzieży w obszarze ekonomii społecznej czy budowanie sieci i partnerstw wewnątrz- i międzysektorowych. Potrzebne jest także pobudzanie aktywności młodzieży w podejmowaniu przez nich działań na rzecz środowiska lokalnego, regionu i kraju.

Planowane jest także utworzenie Regionalnych Funduszy Młodzieżowych w postaci systemu mini-grantów adresowanych do młodzieży zrzeszonej w formalne i nieformalne grupy. Szczegółowe zasady funkcjonowania tego systemu będą opisywane w regulaminie konkursu na dany rok.

W ramach Priorytetu III dofinansowane będą w szczególności działania nakierowane na wspieranie:

- edukacji obywatelskiej i globalnej;
- udziału młodzieży w życiu lokalnych społeczności oraz w demokracji reprezentatywnej;
- uczestnictwa młodzieży w procesie podejmowania decyzji przez rozbudowę konsultacji i uzgodnień społecznych z młodzieżą, partycypacyjne sposoby projektowania miejsc integracji i spędzania wolnego czasu, budowę i wspieranie regionalnych i lokalnych młodzieżowych portali internetowych, zachęcanie do udziału w wyborach lokalnych i krajowych;
- różnorodnych podmiotów reprezentujących młodzież;
- podejmowanie inicjatyw lokalnych, np. happeningi, akcje społeczne w różnorodnych dziedzinach;
- działań mających na celu samoorganizację się młodzieży poprzez grupy nieformalne i zorganizowane (stowarzyszenia zwykle, stowarzyszenia, itp.);
- animowanie partnerstw i sieci współpracy wewnątrz- i międzysektorowej.

Priorytet IV. Kompetencje i umiejętności

Przygotowanie do wejścia na rynek pracy (zarówno w formie własnej działalności gospodarczej, jak i zatrudnienia przez pracodawcę) nie opiera się tylko o kompetencje nabyte w toku edukacji formalnej. Ważnym elementem tego procesu jest dokumentowanie i potwierdzanie kwalifikacji nabytych w drodze aktywności młodych ludzi, opartej o podejmowane działania, kształtujące predyspozycje zawodowe. Program będzie ponadto wpływał na promowanie potrzeby zwiększenia poziomu uznawalności umiejętności zdobywanych w ramach wolontariatu w toku edukacji formalnej i wśród pracodawców.

Współcześnie dla pracodawcy kluczowe znaczenie mają kompetencje miękkie, takie jak umiejętność pracy w zespole i pracy projektowej, kompetencje medialne (np. umiejętność posługiwania się mediami, umiejętność pracy w szumie informacyjnym, poszukiwania i selekcjonowania informacji, umiejętność współpracy wirtualnej), kompetencje komunikacyjne w realnych kontaktach z innymi ludźmi.

Dla ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego szczególną rolę odgrywa rozwój i promocja przedsiębiorczości społecznej. W tym aspekcie istotne jest więc zaszczepienie młodym ludziom wiedzy na ten temat oraz postaw przedsiębiorczych zakładających jednak prowadzenie działalności o celach głównie społecznych, której zyski w założeniu są reinwestowane na te cele lub we wspólnotę. Ponadto przedsiębiorstwa społeczne odgrywają istotną rolę w stosunku do młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym lub niepełnosprawnej (funkcja integracji społecznej i zawodowej), także jako dostarczyciele usług i dóbr publicznych, czy też w rozwoju wspólnot lokalnych.

W ramach Priorytetu IV dofinansowane będą w szczególności działania nakierowane na wspieranie:

- kompetencji kluczowych (w tym społecznych, inicjatywności i przedsiębiorczości, komunikacji, pracy w zespole, zarządzania sobą – np. zarządzanie emocjami, radzenie sobie ze stresem, zarządzanie swoimi mocnymi i słabymi stronami, umiejętności wykorzystania własnego potencjału i zasobów, radzenie sobie z wyzwaniami i kryzysami), które pozwolą młodym ludziom lepiej odnaleźć się na rynku pracy;
- uznawania przez pracodawców umiejętności uzyskanych w ramach wolontariatu oraz edukacji pozaformalnej;
- edukacji pozaformalnej dla uczniów: warsztaty i treningi, seminaria, działania edukacyjne online z wykorzystaniem nowych technologii (kursy internetowe, e-portfolio), itd.;
- organizowania praktyk, wizyt studyjnych, prezentacji i wymian dobrych praktyk pomiędzy inicjatywami młodzieżowymi;
- postaw, cech i inicjatyw przedsiębiorczych młodzieży, w tym odpowiedzialności za wspólnotę, w której młody człowiek funkcjonuje;
- przedsiębiorczości społecznej oraz spółdzielczości uczniowskiej i akademickiej;
- merytoryczne akademickich biur karier i inkubatorów przedsiębiorczości akademickiej.

Priorytet V. Wsparcie dla młodzieży

Wiele inicjatyw młodzieżowych napotyka na bariery związane z brakiem bądź niewystraszającym potencjałem infrastruktury pomagającej w aktywności. Dla pełnego wsparcia potrzebne więc są także działania związane ze zwiększeniem dostępności infrastruktury lokalowej i technicznej oraz przygotowania osób dorosłych pracujących z młodzieżą oraz liderów młodzieżowych do pracy z grupą rówieśniczą. Wsparcia wymagają także instytucje organizujące działania młodzieży.

W ramach Priorytetu V dofinansowane będą w szczególności działania nakierowane na wspieranie:

- organizacji pozarządowych na poziomie krajowym i regionalnym w zakresie tworzenia i rozwoju zaplecza szkoleniowego liderów młodzieżowych oraz liderów do pracy z młodzieżą;
- edukacji liderów młodzieżowych w środowiskach lokalnych;
- programów kształcenia osób do pracy z młodzieżą w formach pozaszkolnych,
- prowadzenia centrów młodzieżowych, na bazie organizacji pozarządowych, placówek oświatowych i kulturalnych, itp., zapewniających wsparcie lokalowe, doradcze, szkoleniowe młodzieży, młodzieżowych organizacji pozarządowych oraz grup nieformalnych;
- wdrażania innowacyjnych form wsparcia inicjatyw młodzieżowych, tj. szkoła otwarta dla wszystkich, domy sąsiedzkie z ofertą dla młodzieży, buskontakt;
- realizacji projektów systemowych, wieloletnich o strategicznej roli dla polskiej młodzieży i organizacji pozarządowych działających w tym zakresie.

Priorytet VI. Pomoc techniczna

Środki techniczne (w wysokości 4% całkowitej alokacji) zostaną przeznaczone na obsługę Programu m.in.:

- monitoring i ewaluację działania Programu;
- wsparcia eksperckiego – sporządzanie analiz, raportów;
- procedurę oceny ofert przez ekspertów zewnętrznych;
- obsługę projektowanej rady młodzieżowej;
- monitoring zadań publicznych realizowanych w ramach programu.

Instytucja Zarządzająca ma możliwość ustalenia katalogu kosztów kwalifikowanych do wypłat z tytułu kosztów pomocy technicznej, kierując się zasadą wydajności i skuteczności wydatków.

VII. BENEFICJENCI PROGRAMU

Podmiotami uprawnionymi do korzystania ze środków finansowych przeznaczonych na realizację Programu są:

- organizacje pozarządowe, o których mowa w art. 3 ust. 2 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie;
- podmioty określone w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Uprawnione do aplikowania podmioty nie muszą posiadać statusu organizacji pożytku publicznego. Spółki akcyjne i spółki z o.o. oraz kluby sportowe będące spółkami działającymi na podstawie przepisów ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (Dz.U. z 2016 r. poz. 176), które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich członków, udziałowców, akcjonariuszy i pracowników będą zobowiązane do załączenia statutu.

VIII. PLAN FINANSOWY PROGRAMU

Planuje się, że realizacja Programu w 2016 roku będzie finansowana ze środków publicznych pochodzących z budżetu państwa w wysokości 20 mln zł, ujętych w cz. 83 – Rezerwy celowe, poz. 33 *Środki na realizację Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych oraz 20 000 tys. zł na dofinansowanie turnusów rehabilitacyjnych* i przeniesionych do części 44 – Zabezpieczenie społeczne.

Wsparcie w ramach Programu ma charakter prefinansowy, co jest szczególnie ważne dla małych podmiotów aplikujących o środki w ramach Programu.

Wartość dotacji w ramach konkursu wyniesie od 20 000 zł do 200 000 zł.

Podmioty składające ofertę współfinansowaną w ramach Programu są zobowiązane do przedstawienia wkładu własnego w wysokości minimum 10% wartości dotacji. Za wkład własny uznaje się wkład finansowy oraz wkład osobowy, przy czym wysokość wkładu finansowego wniesionego do projektu wynosi:

- a) w przypadku projektów od 20 000 zł do 50 000 zł – nie mniej niż 3%,
- b) w przypadku projektów od 50 000 zł do 200 000 zł – nie mniej niż 6%.

Budżet składa się z dwóch części – dotacje i środki na pomoc techniczną. I część dotacji: 96% budżetu rocznego, II część dotacji – środki techniczne: do 4% budżetu rocznego.

Do wyboru ofert do dofinansowania ze środków Programu zastosowanie będą miały przepisy ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Priorytet	wysokość środków w %	wysokość środków w zł
Priorytet 1	20%	4 000 000
Priorytet 2	26%	5 200 000
Priorytet 3	20%	4 000 000
Priorytet 4	20%	4 000 000
Priorytet 5	10%	2 000 000
Priorytet 6	4%	800 000
OGÓŁEM Program	100%	20 000 000 zł

IX. PODMIOTY UCZESTNICZĄCE W REALIZACJI PROGRAMU I ICH ZADANIA

Instytucja Zarządzająca i Instytucja Wdrażająca

Instytucją Zarządzającą jest minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego. Instytucja Zarządzająca jest odpowiedzialna za zarządzanie i wdrażanie Programu. Instytucja Zarządzająca może wybrać Instytucję Wdrażającą Program. Do szczegółowych zadań Instytucji Zarządzającej należą, m.in.:

- a) opracowanie zasad przeprowadzenia otwartego konkursu ofert,
- b) opracowanie formuły składania wniosków i sprawozdań,
- c) prowadzenie sprawozdawczości rocznej i końcowej z realizacji Programu,
- d) określenie kryteriów kwalifikowalności wydatków objętych dofinansowaniem.

Zadania Instytucji Wdrażającej mogą dotyczyć m.in.:

- a) przyjmowania wniosków aplikacyjnych od beneficjentów,
- b) dokonywania wyboru projektów do współfinansowania i podpisywania umów z beneficjentami,
- c) monitorowania realizacji poszczególnych projektów,
- d) weryfikacji wykorzystania środków przez beneficjentów, w tym kontroli na miejscu,
- e) przechowywania wszelkiej dokumentacji związanej z realizacją projektów, zgodnie z procedurami archiwizacji dokumentów programu.

X. WARUNKI I ZASADY SKŁADANIA OFERT I REALIZACJI PROGRAMU

W ramach konkursu:

- oferta składana jest do urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego;
- przyznawanie dotacji odbywać się będzie w trybie otwartego konkursu ofert;
- postępowanie konkursowe odbywać się będzie przy uwzględnieniu zasad określonych w ogłoszeniu o konkursie;
- oferta jest składana zgodnie ze wzorem oferty, stanowiącym załącznik do ogłoszenia, oraz warunkami zawartymi w ogłoszeniu.

Po zakończeniu realizacji zadania finansowanego z Programu podmiot przedstawia ministrowi właściwemu do spraw zabezpieczenia społecznego sprawozdanie w ujęciu merytorycznym i finansowym, zgodne ze wzorem stanowiącym załącznik do umowy.

XI. NADZÓR NAD REALIZACJĄ PROGRAMU

Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego decyduje w drodze konkursowej o podziale środków w ramach Programu.

W uzasadnionych przypadkach minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego może, w trakcie i po realizacji Programu, przeprowadzić jego kontrolę poprzez kontrole organizacji pozarządowych w miejscu realizacji zadań publicznych.

Ponadto realizacja Programu będzie podlegała monitoringowi. Monitorowanie służy zapewnieniu o odpowiedniej jakości wdrażania Programu. Jest ono prowadzone przez Instytucję Zarządzającą i Radę Działalności Pożytku Publicznego.